Summary

Nadezhda Gayeva. International standards for the right to freedom of association: classification criteria.

In the legal literature has long been a classification of legal phenomena. International standards on the right to freedom of association are not an exception, which is due to both cognitive reasons and practical importance. However, to date, sufficient generally accepted, generally accepted criteria for their classification have not yet been found in the theory of constitutional law.

The classification of international standards for the right to freedom of association is the basis for classifying international human rights standards as a method of cognition. The latter makes it possible to evaluate the holistic view of the classification of international standards on the right to freedom of association, its internal quality, comparing its essential and formal characteristics.

At present, there are no uniform criteria for classifying international standards on the right to freedom of association, and therefore it is not possible to establish a single classification. At the same time, in view of the application of international standards on the right to freedom of association in the law and law practice in Ukraine, the most important criteria for their classification are the content and legal significance of the legal norm – the standard. Accordingly, international standards on the right to freedom of association are divided into: 1) factual and nominal; 2) mandatory and advisory. However, it is obvious that without consideration of other criteria it will not be possible to delineate qualitatively the essence of the investigated question.

Integrating the criteria proposed by domestic researchers for the classification of international human rights standards, which are also acceptable for the classification of international standards on the right to freedom of association, we refer to others: 1) subject of their establishment – UN, Council of Europe, European Union, etc. ; 2) by scope – standards of general action and special action; 3) depending on the ways of their implementation – those that are self-implemented and those that are not self-implemented and require special measures for their implementation; 4) in the form of implementation – international treaties, documents of international organizations; 5) by territory – world (national, requirements of international acts of universal character) and regional (in particular, continental).

The above list of varieties of international standards for the right to freedom of association is certainly not exhaustive, as other criteria for their classification are possible.

Key words: international standards, human rights, right to freedom of association, classification, classification criteria.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.20

УДК 342.4+342.7+341.231.14

Б.Я. КОФМАН

Борис Якович Кофман, кандидат юридичних наук, головний науковий консультант Інституту законодавства Верховної Ради України, заслужений юрист України*

ORCID: 0000-0001-8121-5190

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В умовах становлення, розвитку й удосконалення глобалізації, особливо її правової форми, актуалізується та об'єктивується особлива і сутнісна роль міжнародних правових стандартів прав людини. Сучасне міжнародне право характеризується «конкретизацією загальнолюдських стандартів прав і свобод особистості, з якими держави повинні узгоджувати поведінку з власними громадянами»¹. Отже, між нормами загального міжнародного права (публічного і приватного) та національного конституційного права держав встановлюється внутрішній взаємозв'язок, результатом якого, з одного боку, є істотний впливають перших на національне законодавство, звідси інтеграція України в міжнародне співтовариство держав стає неможливою без приведення у відповідність з міжнародними стандартами прав людини національного законодавства і правозастосовної діяльності, а з іншого – саме національне конституційне право держав виступає тим «нормативним резервом», з якого міжнародне право черпає об'єкти свого майбутнього нормативного регулювання, створюючи відповідне «замкнуте коло» глобального міжнародного правового регулювання, включаючи міжнародну правотворчість та формування масиву міжнародно-правових зобов'язань держав, що виникають на основі договірних норм сучасного міжнародного права та реалізуються в повсякденній практиці діяльності держав та їх органів.

Але, крім суто функціонально-нормативного значення, міжнародні правові стандарти прав і свобод людини (особистості) відіграють і важливу статутарно-конститууючу роль, бо саме завдяки ним формуються основоположні нормативні приписи, що фактично формують правовий статус людини і громадянина, причому як в умовах існування сучасного світу, так і в умовах формування та функціонування сучасної демократичної правової державності. Отже, формуючись на рівні міжнародного співтовариства держав, за рахунок рецепції гуманітарних настанов національного конституційного права держав, використовуючи договірний механізм міжнародної нормотворчості, міжнародні правові стандарти, що закріплюються у вигляді норм міжнародних багатосторонніх договорів, після їх підписання державами-учасниками, повертаються на національний конституційний рівень правового регулювання держав та завдяки механізму національної

© Б.Я. Кофман, 2020

* **Boris Kofman**, Ph.D. in Law, Chief Scientific Advisor of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine

імплементатії, входять в систему національного конституційного законодавства, становлячись нормами національних законів, що повинні виконувати всі суб'єкти національного права. Отже, можна стверджувати, що міжнародні правові стандарти прав і свобод людини на рівні загального міжнародного права формують міжнародно-правовий статус людини і громадянина, який потім, завдяки легальним і конституційним механізмам національного права держав, запозичується національною системою конституційного законодавства, впливаючи на формування правового статусу людини і громадянина в конкретній державі, який зазвичай закріплюється в конституції цієї держави – через його доповнення, конкретизацію, деталізацію, модифікацію тощо.

Необхідно зазначити, що питання захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі й у контекстуалізації становлення їх конституційно-правового та міжнародно-правового статусу, – детально розглядалися в сучасних і створених ще в радянські роки працях вітчизняних вчених, зокрема, М.В. Баглая, М.О. Баймуратова, Г. Балтанової, О.В. Батанова, І.П. Блищенко, В.В. Бойцової, Л.В. Бойцової, М.В. Бутусова, Ю.О. Волошина, С.Д. Глотова, С.О. Горшкової, В.Є. Гулієва, В.Я. Дудкіна, М.В. Жданова, С.В. Золотухіна, В.О. Карташкіна, С.А. Ковальова, К.І. Козлової, Ю.М. Колосова, В.І. Кузнєцова, О.О. Кутафіна, О.О. Лукашової, І.І. Лукашука, В.О. Масленникова, А.В. Міцкевича, А.П. Мовчана, Р.А. Мюллерсона, В.С. Нерсисянца, В.М. Новіка, Я.А. Островського, М.П. Орзіха, В.А. Патюліна, В.Ф. Погорілка, Ф.М. Рудинського, М.С. Строговича, Л.Р. Сюкіяйнена, О.І. Тіунова, А.А. Тихонова, Я.М. Уманського, О.Ф. Фрицького, С.В. Черниченка, В.М. Чхиквадзе, М.Л. Єнтіна та ін.

Сучасне поняття прав людини в контекстуалізації формування міжнародних стандартів у цій сфері досліджується й у роботах західних вчених: С. Брауна, Т. Бургентатя, Дж. Голтунга, Д. Гомієна, Р. Джексона, М. Дженіса, Р. Джохансена, Дж. Допеллі, С. Кіма, С. Краснера, Г. Лайонса, Г. Майєра, М. Макдугала, М. Мастандуно, Р. Махачек, М. Наглера, Т. Ойлінгсера, Р. Фолка, Р. Хофманна та ін. Питанням формування та дії міжнародних стандартів прав людини і громадянина в їх порівняльно-правовому, соціологічному, історико-культурологічному й морально-етичному аспектах були присвячені, зокрема, праці Д. Бондурант, М. Вебера, Р. Вінсента, Р. Давида, П. Дорсі, Д. Доухерті, Г. Еллинека, К. ЖофFRE-Спіпозі, Л. Зваак, М.Л. Кінга, У. Крюгера, А. Мусхін ат-Турки, А. Полліс, Р. Пфальцграффа, І. Сабо, А.А. Сайда, Д. Тікнер, С. Хантінгтона, Д. Харріса, В.Л. Холлеман, С. Чакраборті, Д. Шарпа, П. Шваба.

Водночас необхідно наголосити на тому, що не зважаючи на велику кількість наукових розробок, досліджувана проблематика залишається недостатньо вивченою, особливо в контексті дослідження впливу міжнародно-правової гуманітарної бази на формування конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Тому **метою** статті є дослідження ролі міжнародних правових стандартів прав людини у формуванні правового статусу людини, громадянина, іноземця саме на державному рівні його формування в рамках національного конституційного права.

Визначаючись з доктринальним розумінням феномена міжнародних правових стандартів прав людини, насамперед треба звернути увагу на структурні засади формування цієї терміносистеми, яка одночасно поєднує і об'єднує в собі поняття, що на перший погляд не повинні виступати у відповідному взаємному зв'язку, бо знаходяться між собою в антагоністичних взаємовідносинах. Так, поняття «міжнародні» орієнтує нас на дію цього феномена на міжнародній арені, за межами державно-організованого соціуму. Поняття «правові» акцентує увагу на телеології субординаційно-нормативних відносин. Поняття «стандарт» відсилає до розуміння відповідного стійкого й усталеного еталону, зразка поведінки. У нашому випадку – поведінки держави, а термінологічна зв'язка «права людини» акцентує увагу на їх прямий зв'язок із самою державою, що їх встановлює, визнає, легалізує, захищає, охороняє, гарантує тощо.

Разом з тим наведені визначення становлять досить складний і синтетичний конгломерат термінів понятійно-змістовного навантаження, що, по-перше, отримав достатньо значне поширення в науці міжнародного права і національного конституційного права держав, по-друге, відповідну легалізацію в науковій та практичній діяльності органів міжнародного співтовариства держав та органів державної влади більшості держав світу і, по-третє, також своє нормативне визнання в діяльності зазначених суб'єктів міжнародного та національного права. Яскравим прикладом останнього є положення Декларації «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях», що була ухваленою 19 вересня 2012 р. на 67-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, де йдеться про «позитивний внесок Генеральної Асамблеї як головного дорадчого і представницького органу Об'єднаних Націй, для верховенства права у всіх аспектах шляхом розробки політики та встановлення стандартів...» (п. 27)². Отож, не є випадковим, що нині, на підтвердження наших попередніх положень, майже в усіх «праволюдських» публікаціях – наукових, навчальних, суспільно-методологічних, публіцистичних, просвітницьких – йдеться про ті чи інші «стандарти» прав людини.

На думку Т.М. Слінько, міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості й установлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав їх дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження³. Можна зазначити, що наведена дефінітивна характеристика повністю стосується досліджуваної проблематики, бо основоположні риси міжнародних правових стандартів прав людини визначаються у безпосередньому зв'язку з її правовим статусом, а саме: а) наголошується, що статус особистості (людини) закріплюється на загальнолюдському рівні (тут, скоріше, треба було б зробити акцент на міжнародному рівні. – Авт.) (універсальний критерій. – Авт.); б) констатується, що такий статус у структурному розумінні становить перелік основоположних прав і свобод людини (потрібно додати обов'язки. – Авт.) (структурно-змістовний критерій. – Авт.); в) вказується, що держава повинна їх дотримуватися (облігаторний критерій. – Авт.); г) спеціально акцентується увага на тому, що держава може обмежувати ці права і свобод, але у припустимих випадках (управлінсько-обмежувальний критерій. – Авт.).

Визначаючи своє розуміння міжнародних правових стандартів прав людини, П.М. Рабінович звертає увагу на низку їх інших ознак, скоріше не стільки дефінітивної, скільки ідентифікаційно-функціональної та ідентифікаційно-забезпечувальної властивості⁴, а саме:

- на їх внутрішній управлінсько-змістовний потенціал. Так, він вважає, що такі стандарти прав людини встановлюють, власне, «мінімальний стандарт», є «мінімально допустимим консенсусом»; вони не лише закріплюють перелік назв загальноновизнаних прав, а й фіксують їх певний необхідний обсяг, мінімальний рівень, на якому останні мають реалізовуватись⁵ (критерій мінімальної змістовно-функціональної корисності. – Авт.);

- на їх організаційно-діяльнісний потенціал. Вчений вважає, що стандартизуватись також можуть певні вимоги до засобів гарантування прав людини (зокрема, позитивні обов'язки держави із забезпечення, охорони та захисту таких прав) (критерій апіорної гарантованості. – Авт.);

- на їх суб'єктно-облігаторний потенціал. Треба враховувати обов'язковість (або принаймні бажаність) дотримання державами міжнародних праволюдних стандартів. Отож, він вважає, що такі стандарти, з огляду на їх деонтичний статус, можуть бути настановами або формально-обов'язковими, або ж рекомендаційними, які мають братись до уваги і при міжнародно-правовому та національному конструюванні усіх інших юридичних норм стосовно прав людини. Тому таку властивість цих стандартів деякі автори називають «модельністю»⁵ (критерій нормативної модельності, що базується на облігаторному потенціалі таких стандартів. – Авт.);

- на їх обов'язково-реалізаційний потенціал. Звертається увага на специфіку санкцій за порушення означених стандартів, тобто такі санкції здебільшого мають або політико-юридичний (стосовно обов'язкових приписів), або ж суто політичний (стосовно приписів рекомендаційних) характер, але так чи інакше, обов'язок чи рекомендація щодо їх дотримання і певна відповідальність за ухилення від цього покладаються саме на держави (критерій належної відповідальності. – Авт.).

Вважаємо, що наведені ознаки мають пряме відношення й до формування на міжнародному й національному рівнях правового (конституційно-правового) статусу людини і громадянина: по-перше, «мінімальний стандарт» дає змогу фактично сформувати правовий (конституційно-правовий) статус людини і громадянина як такий – у його феноменологічному та нормативному розумінні; по-друге, гарантування такого статусу закладає суттєві підвалини для його існування, реалізації, вдосконалення та розширення у майбутньому; по-третє, суб'єктно-облігаторний потенціал стандартів є свідомством того, що феноменологія правового статусу людини і громадянина, а також його нормативне наповнення належним чином входять до міжнародно-правових та внутрішніх зобов'язань держави та її органів зі всіма наслідками, що з цього витікають, особливо щодо їх дотримання та належного виконання; по-четверте, наявність відповідних санкцій за порушення означених стандартів виступає як додатковий фактор їх визнання, легалізації, реалізації і гарантування.

У номенологічному розумінні міжнародних правових стандартів прав і свобод людини необхідно зазначити наступне. По-перше, у сучасному загальному міжнародному праві (публічному і приватному) є декілька сотень багатосторонніх міжнародних міждержавних договорів, що регулюють права і свободи людини в різних сферах її життєдіяльності, а також за різними ознаками (стать, вік, родинні зв'язки, зв'язок з патримоніальною державою, стан миру/війни тощо), але лише декілька з них присвячені формуванню загального правового (конституційно-правового) статусу людини і громадянина.

Отже, по-друге, до основних міжнародно-правових актів, що встановлюють міжнародні стандарти прав і свобод особи та стосуються правового статусу людини і громадянина і з якими узгоджуються приписи Конституції і відповідних нормативних актів України, належать: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейська соціальна хартія (1961) (переглянута в 1996 р.), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЕ (1990).

По-третє, з наведеного переліку особливо виділяються три документи, які становлять т. зв. Хартію прав людини – Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966). Саме вони містять у собі достатньо повний перелік, своєрідний «гуманітарний кадастр» прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що становлять його правовий (конституційно-правовий) статус на рівні конкретної держави, причому у розумінні міжнародної спільноти держав. Більш того, якщо у 30 статтях Загальної декларації прав людини, що прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.⁷, права, свободи і обов'язки людини тільки називаються та перераховуються з мінімальним встановленням їх змістовного навантаження, то Міжнародні пакти про громадянські та політичні права (далі – Пакт I) і про економічні, соціальні та культурні права (далі – Пакт II), що були прийняті 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН⁸, як повноцінні міжнародні багатосторонні міждержавні договори, у своїх, відповідно, ст. ст. 53 та 31 містять:

- а) не тільки перелік відповідних прав людини, що визначені та розподілені в них по групах прав – громадянським, політичним, економічним, соціальним та культурним і фактично формують правовий статус людини, який повинен бути відтворений на рівні конкретної держави у її конституційному законодавстві (видова характеристика змісту правового статусу людини. – Авт.), а й

- б) кожне з прав, що сформульоване і подається у його певному змістовному розумінні та навантаженні, що є відповідною «підказкою» для національного законодавця щодо однакового розуміння та тлумачення кожного з таких прав (змістова характеристика прав людини, що становлять її правовий статус. – Авт.), – крім того,

в) кожне визначене в договорі право людини супроводжується конкретними зобов'язаннями, що бере на себе держава-учасник наведеного договору щодо реалізації цього права на території, яка знаходиться під її юрисдикцією, стосовно своїх громадян та інших фізичних осіб, які законно знаходяться на ній (облігаторний зміст та аналогічне облігаторне супроводження в гарантованій контекстуалізації прав людини на території національної держави, що становлять її правовий статус. – Авт.), – крім того,

г) наведені договори, крім суто матеріально-облігаторного розділу, що становлять відповідно ст. ст. 1–27 Пакту I і ст. ст. 1–15 Пакту II, містять процесуальний розділ (відповідно ст. ст. 28–53 Пакту I і ст. ст. 16–31 Пакту II), що передбачає насамперед формування конвенційного механізму контролю за виконанням державами-сторонами цих договорів своїх міжнародно-правових зобов'язань за ними, тобто, за великим рахунком, зобов'язань щодо формування належного правового статусу людини і громадянина на рівні конкретної держави, що відповідає міжнародно-правовим настановам міжнародної спільноти держав (процесуальне забезпечення реалізації прав людини, що становлять її правовий статус на території національної держави. – Авт.), а це,

г) конотаційно і наративно формують правовий статус людини у його міжнародно-правовому розумінні (починаючи із Загальної декларації прав людини і продовжуючи Пактами I і II), а через зафіксовані Пактами I і II міжнародно-правові зобов'язання їх держав-учасників, а також їх наступне запозичення національною системою конституційного законодавства цих держав – і правовий (конституційно-правовий) статус людини і громадянина, але вже на національному рівні правового регулювання (рецепційне та імплементаційне забезпечення формування правового (конституційно-правового) статусу людини і громадянина на території національної держави. – Авт.), а також,

д) в технологічному, нормотворчому (нормопроектному) аспекті та в ординарному і трансформаційному контексті забезпечує розробку, формування і наступну легалізацію конституційно-правового статусу людини на рівні конкретної держави (забезпечення формування правового (конституційно-правового) статусу людини і громадянина на території національної держави за допомогою використання методів та механізмів юридичної техніки. – Авт.), а також,

е) дає змогу національному законодавцю на засадах конституційно-правового (правового) статусу людини сформулювати та сформувати спочатку конституційно-правовий, а потім і правовий статус громадянина своєї держави, іноземця (іноземного громадянина та апатрида), біженця та інших категорій негромадян на території, що знаходиться під її юрисдикцією, або навпаки – в процесі конституційної трансформації (забезпечення формування правового (конституційно-правового) статусу людини і громадянина у його різновидах залежно від правових зв'язків фізичної особи з національною державою. – Авт.).

Отже, документи, що становлять Хартію прав людини:

а) заклали основоположні номенологічно-нормативні параметри не тільки прав і свобод людини і громадянина,

б) а й відповідний кадастр таких прав і свобод, що повинен бути відображений у національному конституційному законодавстві держав-учасників зазначених договорів відповідно до

в) узятих ними міжнародно-правових зобов'язань за цими договорами, і крім того,

г) вони містять механізми гарантування реалізації таких зобов'язань, що також повинні бути запозичені національною системою законодавства держав-учасників зазначених договорів, – і в підсумку,

г) наведені параметри становлять основу правового статусу людини і громадянина як у його міжнародно-правовому розумінні, так і з позицій його національної характеристики.

Усі наступні міжнародно-правові документи, що наведені вище, є насамперед документами міжнародного регіонального характеру, містять в собі міжнародно-правові стандарти прав і свобод людини і громадянина, що, по-перше, спираються на початкові норми Хартії прав людини; по-друге, органічно їх конкретизують, доповнюють та розвивають; по-третє, розширюють деякі права і свободи людини або встановлюють нові. Тобто можна стверджувати, що процес формування правового статусу прав і свобод людини і громадянина на міжнародному рівні триває, а це, апріорі, сприятиме розширенню такого статусу людини і громадянина на національному рівні конкретної держави.

Яскравим свідченням методологічного та інструментального значення міжнародних стандартів прав людини в становленні її правового статусу виступає Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини», що була прийнята 4 грудня 1966 року. У цьому акті, де викладено керівні принципи, які мали би враховуватись при розробці міжнародних документів у означеній сфері, на нашу думку, саме їх інтерпретація щодо формування досліджуваного правового статусу людини дає нам змогу оцінити підходи міжнародного співтовариства держав до формування такого статусу як на міжнародному, так і на національному рівнях. По-перше, норми, що містяться в таких документах договір-ного характеру, повинні: «а) узгоджуватись із існуючим зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини (тобто вони не повинні йому суперечити, – звідси, можна стверджувати, що такий правовий статус носить відносно постійний та стійкий характер. – Авт.); б) мати фундаментальний характер і ґрунтуватись на притаманних людській особистості гідності та цінності (тобто права і свободи людини, що становлять її правовий статус, по-перше, повинні бути основоположними для неї; по-друге, не суперечити екзистенційним засадам існування людини в умовах державно організованого соціуму. – Авт.); в) бути достатньо чіткими, аби слугувати джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню (тут, вважаємо, сформульовані умови не тільки для міжнародного, а й національного законодавців, враховуючи принципи реальності прав і свобод, що формують і становлять правовий статус людини, а й відповідні вимоги щодо міжнародної і національної нормопроектної, та в перспективі, правозастосовної діяльності. – Авт.); г) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм здійснення, включаючи системи подання доповідей (тут йдеться про фактичну можливість здійснювати конвенційні процесуальні механізми контролю за

складними процесами з моделювання, формування, легалізації та реалізації правового статусу прав і свобод людини і громадянина на рівні національної держави. – Авт.); е) користуватися широкою міжнародною підтримкою (вважаємо, що тут може йтися про загальне визнання прав людини на міжнародному рівні як основоположного об'єкта міжнародного співробітництва держав у рамках міжнародного співтовариства (див. Преамбулу Статуту ООН 1945 р.⁸), а також визнання державами-членами ООН прав людини через надання їй обов'язкового правового статусу в умовах національної державності. – Авт.)»⁹.

Резюмуючи, можна стверджувати про суттєву та визначальну роль міжнародних правових стандартів у процесах формування правового статусу прав людини і громадянина, що відбуваються на міжнародно-правовому (універсальному і регіональному) та національному рівнях.

Проблематика формування правового статусу прав і свобод людини і громадянина залишається актуальною, бо виступає своєрідною візитною карткою кожної держави, але вона об'єктивується і ускладнюється суперечливими тенденціями в розвитку сучасної держави щодо обмеження її суверенітету та необхідності екзистенціальної участі в колективних діях держав заради підтримання міжнародного миру і безпеки.

Вказані процеси тривають до сьогоднішнього дня та системно ускладнюються, бо на них, з одного боку, впливають процеси правової глобалізації, що сприяють стандартизації, типізації та уніфікації міжнародної нормотворчості в сфері прав людини, а, з іншого, – особливості формування, функціонування та реалізації настанов демократичної правової державності в кожній з держав-членів міжнародної співдружності.

¹ Інститут прав человека в России / Г.Н. Комкова, О.В. Шудра, Т.Г. Даурова и др. / под ред. Г.Н. Комковой. Саратов, 1998. С. 11.

² Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels. A/67/L.1. URL: <http://daccessdds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/516/51/PDF/N1251651.pdf?OpenElement>

³ Слінько Т.М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15177/1/Slinko_30-34.pdf

⁴ Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-19-29.pdf

⁵ Ульяшина Л.В. Международные стандарты в области прав человека: проблемы правовой дефиниции. *Моск. журн. междунар. права*. 2009. № 4. С. 62.

⁶ Раданович Н. Європейські стандарти прав людини: поняття, структура, джерела формування. *Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали XIII регіональної наук.-практ. конференції (8–9 лютого 2007 р.)*. Львів, 2007. С. 69.

⁷ Загальна декларація прав людини, що прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

⁸ Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року. ООН, 2010. 24 с.

⁹ Установление международных стандартов в области прав человека: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 41/120 от 4 декабря 1966 г. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/496/28/IMG/NR049628.pdf?OpenElement>

Резюме

Кофман Б.Я. Роль міжнародних правових стандартів прав людини у формуванні правового статусу людини і громадянина.

У статті досліджується роль міжнародних правових стандартів прав людини в формуванні правового статусу людини і громадянина. Особлива увага звертається на аналіз норм Хартії прав людини, що формують та закріплюють правовий статус людини і громадянина на міжнародно-правовому рівні, детермінуючи його формування на рівні законодавства національних держав-членів міжнародного співтовариства.

Ключові слова: права людини, правовий статус, правовий статус людини і громадянина, конституційно-правовий статус людини і громадянина, права і обов'язки людини, національне конституційне право держав, правова державність.

Резюме

Кофман Б.Я. Роль международных правовых стандартов прав человека в формировании правового статуса человека и гражданина.

В статье исследуется роль международных правовых стандартов прав человека в формировании правового статуса человека и гражданина. Особое внимание уделяется анализу норм Хартии прав человека, которые формируют и закрепляют правовой статус человека и гражданина на международно-правовом уровне, детерминируя его формирование на уровне законодательства национальных государств-членов международного сообщества.

Ключевые слова: права человека, правовой статус, правовой статус человека и гражданина, конституционно-правовой статус человека и гражданина, права и обязанности человека, национальное конституционное право государств, правовая государственность.

Summary

Boris Kofman. The role of international human rights standards in shaping the legal status of a person and a citizen.

The article examines the role of international human rights legal standards in shaping the legal status of a person and citizen. Particular attention is paid to the analysis of human rights norms that shape and consolidate the legal status of a person and citizen at the international legal level, determining its formation at the level of the legislation of the national member states of the international community.

The essential and decisive role of international legal standards in the processes of formation of the legal status of human and citizen rights occurring at the international legal (universal and regional) and national levels is stated.

It is argued that the problem of the formation of the legal status of human and citizen rights and freedoms remains relevant, because it serves as a kind of calling card of each state, but it is objectified and complicated by contradictory tendencies in the deve-

lopment of the modern state regarding the limitation of its sovereignty and the need for existential participation in collective councils. maintaining international peace and security.

It is stated that such processes continue to the present day and are systematically complicated because they are, on the one hand, influenced by the processes of legal globalization that promote standardization, typing and unification of international norm-making in the field of human rights, and on the other - the peculiarities of formation, operation and implementation of guidelines democratic legal statehood in each of the Member States of the international community.

Key words: human rights, legal status, legal status of man and citizen, constitutional and legal status of man and citizen, human rights and obligations, national constitutional law of states, legal statehood.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.21

УДК 347.963

С.В. ПОДКОПАЄВ

*Сергій Васильович Подкопаєв, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського міжнародного університету, заслужений юрист України**
ORCID: 0000-0002-5281-3981

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОКУРАТУРИ»

Постановка проблеми. Конституційно-правовий статус прокуратури є свідченням важливості даної інституції в суспільстві та державі. Розділ VIII (правосуддя) (ст. 131¹) Основного Закону містить положення, які дають змогу говорити про зміну ролі та місця прокуратури в системі державної влади, її нову інституційну характеристику¹.

Водночас у п. 14 ст. 92, ст. 131¹ Конституції України передбачено, що *організація* і діяльність прокуратури визначаються виключно законом. При цьому у преамбулі Закону України «Про прокуратуру» записано, що він визначає правові *засади організації* і діяльності прокуратури України, що вочевидь не одне й те саме.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній літературі, присвяченій прокуратурі, про «організацію» йдеться, як правило, в контексті організації роботи та управління в органах прокуратури (В.М. Гусаров, П.М. Каркач, М.І. Мичко, А.М. Мудров, Є.М. Попович, Г.П. Середа, М.К. Якимчук та інші), тобто крізь призму внутрішньосистемних процесів та процедур. Водночас дане поняття є більшим за змістом і охоплює зазначене.

Формулювання мети статті. У цьому сенсі слід зрозуміти зміст поняття «організація прокуратури» та дослідити загальні підходи до його визначення, що й становить мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 14 ст. 92, ст. 131¹ Конституції України організація і діяльність прокуратури визначаються виключно законом. У свою чергу, в преамбулі до Закону України «Про прокуратуру» записано, що він визначає правові *засади організації* і діяльності прокуратури України, а також статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування та систему прокуратури України. Положення ст. 4 передбачає, що організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначаються, окрім Конституції, цього та інших законів України, ще й чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України².

При цьому, хоча в Конституції і йдеться про визначення «організації» саме законом (на рівні закону), однак зміст преамбули Закону України «Про прокуратуру» зводить дане поняття до правових *засад організації*, що вочевидь не одне й те саме. Для порівняння: у п. 14 ст. 92, ст. 131² Основного Закону стосовно інституту адвокатури прямо зазначено, що виключно законами визначаються *засади організації* та діяльності адвокатури.

У преамбулі поряд із правовими *засадами організації* йдеться і про визначеність Законом системи прокуратури, що разом із *засадами організації* і діяльності є елементами організації прокуратури, але повністю не розкривають зміст поняття «організація прокуратури».

Звертає на себе увагу й те, що в Законі України «Про прокуратуру» *засади організації* прокуратури (окрім зазначення про них у преамбулі) на відміну від *засад діяльності*, як такий висновок можна зробити із назви ст. 3, не знаходять свого відображення. Хоча аналіз змісту положень цієї статті все ж приводить до висновку, що деякі з них є скоріше суто організаційними *засадами*, наприклад, *засада територіальності* (п. 3 ст. 3); *політичної нейтральності* (п. 3 ст. 3); *прозорості діяльності прокуратури*, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора (п. 9 ст. 3).

Конституційні положення щодо необхідності визначення організації та діяльності прокуратури на рівні закону свідчать, як ми вже звертали увагу, про важливу роль даного інституту в суспільстві та державі, адже, як зазначається науковцями, закон – нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної

© С.В. Подкопаєв, 2020

* *Sergii Podkopaev, Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of Kyiv International University, Honored Lawyer of Ukraine*